

Kiss-Mikó Nikoletta: Várjobbágyságtól a köznemességig: A Rádayak eredettörténete

Bevezetés

A rádai Ráday család nevétől a magyar irodalom, a magyar műveltség fejlődése,^[1] valamint a Dunamelléki Református Egyházkerület kulturális Gyűjteménye egyaránt elválaszthatatlan. Ahogy a Széchenyi famíliaét a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia, ugyanúgy jelképezi a magyarországi protestantizmus történetében a Rádayakét a családi értékből később nemzetivé vált Gyűjteményük.^[2] A 18. században mind a magyar politikai, mind a kulturális életben meghatározó szerepet betöltő, előbb köznemesi, majd az arisztokrácia soraiba bekerülő Ráday család eredete azonban bizonytalan.^[3] Éppen ezért igen kevés mű dolgozza fel e família származásának történetét. A 18–19. század fordulóján megjelent nagy genealógiai írások mindegyike „mitikus ősöket” rendelt a Rádayak gyökereihez.^[4] A 20. század végén kiadott munkák viszont már tényekre alapozva kutatták a család származását.^[5] Jelen értekezésben ezekre az újabb kutatásokra hagyatkozva vizsgáljuk meg a Ráday család őseinek történetét, illetve, hogy a família egyes tagjainak a birtokviszonyai a különböző korszakokban miként változtak földrajzilag, s mennyiségileg egyaránt. Igyekszünk továbbá bemutatni református gyökereiket, családi kapcsolataikat, s hogy ezek miként befolyásolták birtokszerző tevékenységüket.

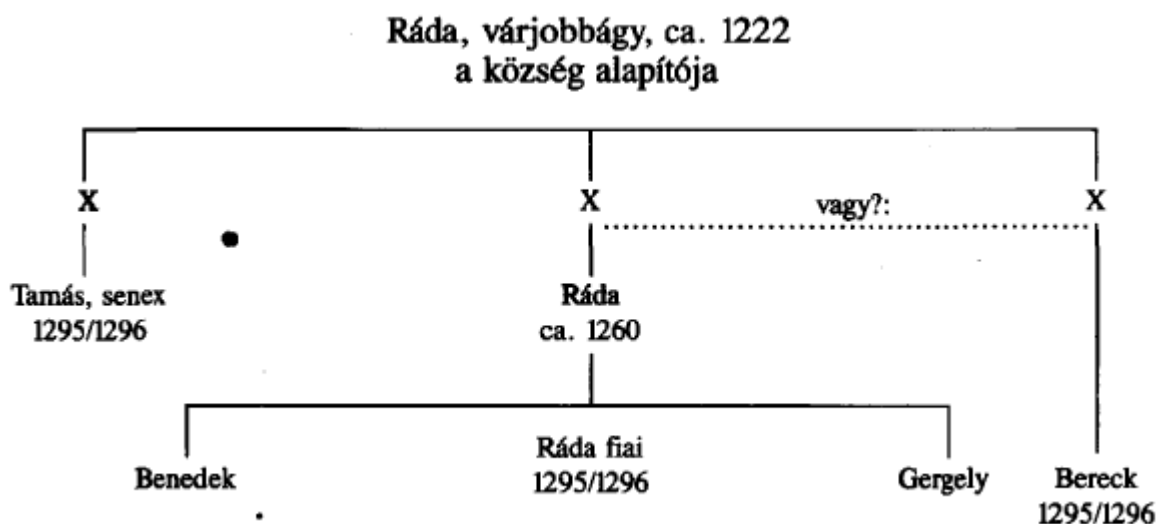
A família hagyományait bizonyító adatokat, valamint dokumentumokat a 18. század második felében Ráday I. Gedeon gyűjtötte össze, s alkotta meg segítségükkel családja eredetének vázlatát.^[6] Ezeket az iratokat használta fel Kazinczy Ferenc *A Rádayak* című műve megírásakor,^[7] s később ezt vették alapul a családtörténeti munkák is.^[8] Eszerint a Ráday család a Ratold (vagy Rátold/Rátót)^[9] nemzetségből (*genus Ratold*) származott. A 11. század végén, Könyves Kálmán uralkodásának idején a Nápolyi Királyság Apulia tartományának Caserta városából (ma: Caserta, Olaszország) érkezett ugyanis Ratold és Olivér a Magyar Királyság területére, ahol megalapították az idővel több ágra oszlott Ratold nemzetséget. Egy 1348. évi, Dobos helység beiktatásáról szóló oklevél^[10] szerint ebből a nemzetségből származott Rádai I. Balázs, akinek fia, Jakab 1348-ban élt.^[11]

Ezt, a családi hagyományokra épülő megállapítást Wertner Mór és Karácsonyi János, a 19. század neves nemzetségkutatói, bár némi fenntartással, de elfogadta,^[12] Négyesy László azonban elutasította.^[13] Vajay Szabolcs sem ért egyet a Rádayak Ratold nemből való

eredetével, feltételezése szerint a család ősei a középkori Pest vármegye várjobbágysai közül emelkedtek az Aranybullának köszönhetően létrejött új társadalomba. Családfájuk ezért vélhetően az 1222-ben bekövetkezett reformban gyökerezik, annak ellenére, hogy első említésük csak III. András uralkodásának idejéről, egy 1295/96-ból származó oklevélben található. Ebben szerepel *Benedictus et Gregorius filii Rada*, akik feltételezhetően 1260 táján éltek. Ugyanebben az okmányban olvasható – a rokonsági fok megjelölése nélkül –, *Thomas comes de Rada senex* és *Briccius de Rada*, ami azt bizonyítja, hogy a családnak ekkor már több felnőtt férfi tagja volt.^[14]

Vajay szerint továbbá a család központja a hódoltság idején elpusztult, Pest vármegyei Ráda települése volt, Alsónémedi és Bugyi mai határában. Emlékét a Rádapuszta és a Rádai szőlő helyrajzi megjelölések máig őrzik. Az egykori község valószínűsíthetően alapítójáról kapta a nevét, aki hogyha feltételezzük, hogy egy 1222 körül élt várjobbágy volt, akkor nagyapja lehetett a 1295/96-ban említett Benedek és Gergely apjának. Az ő utódaikat azonban három-négy nemzedéken túl már nem lehet követni, mivel a török hódoltság alatt az okiratok jelentős része megsemmisült. Éppen ezért nem kapcsolható hozzájuk a szintén 1290 körül élt *Blasius de Rada* sem, akiről azonban feltételezhető, hogy szintén az 1222-ben köznemesség soraiba emelkedő Ráda várjobbágy utóda.^[15]

IV. 1. kép A Vajay Szabolcs által közzétett Ráda 13. századi leszármazottait bemutató tábla^[16]

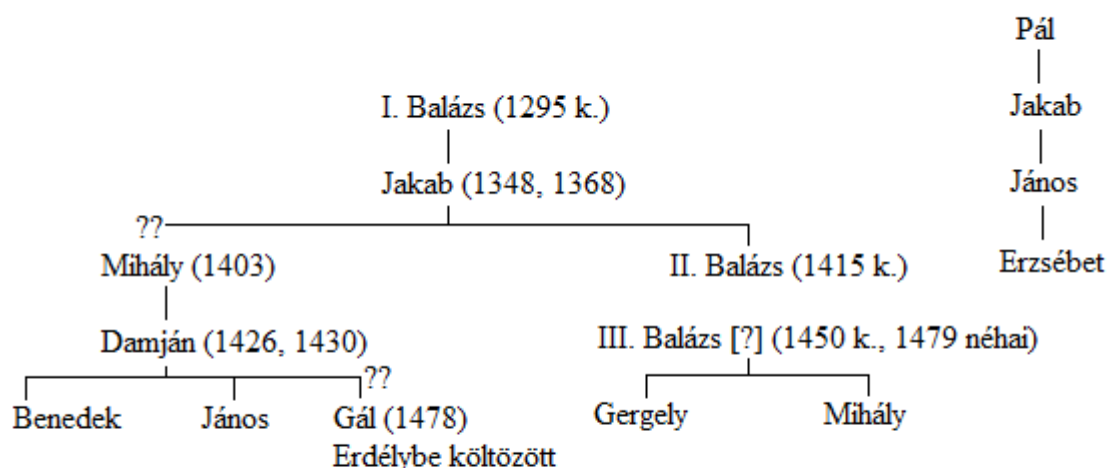
Kezdetben a Rádai család a 14. század közepére egységesülő köznemesség alsó rétegébe, az egy faluval (vagy falurésszel) rendelkező kisnemességhez tartozott. Ám társadalmi presztízszük már ekkor megmutatkozott, Ráda fia Benedek fia István 1322-ben ugyanis Pest vármegyében ugyanis a megyei járások élén álló szolgabírói tisztséget viselt. Mivel azonban korábban itt a királyi szervienseké volt a vezető szerep, feltételezhető, hogy István egy olyan

várjobbágy volt, akit a szerviensek közé emeltek, s akit az uralkodó ezzel egyidőben birtokával együtt – Rádával, vagy a földdel, melyen a falu később létrejött – felmentett szolgálatai alól.^[17]

István 1341-ben örökösök nélkül, kegyvesztetten halt meg. Rádai birtokrészeit ezért I. Károly Kuluz fia, Kuluz mester udvari ifjúnak adományozta.^[18] István kegyvesztésének körülményeiről semmit sem tudunk meg az 1341. május 6-án kelt oklevélből, annyi azonban bizonyos, hogy a Rádayak ősi birtokának egy része így kikerült a família kezéből. A proskripció csak Istvánra vonatkozott, az 1350–1360-as évekből származó okiratokban előforduló családtagok szinte kivétel nélkül mind *homo regiusok* voltak, akik főként nemesség igazolások, valamint birtokba iktatások során működtek közre. Közéjük tartozott az a Rádai Balázs fia Jakab is – nem mellesleg Rádai I. Balázst tartotta számon a Ráday család az első ismert őseként –, akit az oklevelek először 1368-ban említenek. Bár Nagy Iván, s nyomán a többi genealógiai, illetve Rádayakkal foglalkozó mű Jakab első megjelenését egy 1348-ban keletkezett oklevélhez köti, ez a családi levéltárban nem lelhető fel.^[19] Az elérhető források közül csak egy húsz évvel későbbi, 1368-as okiratban szerepel a neve, mint *homo regius*.^[20] Az mindenesetre tény, hogy a Ráday család őseinek első képviselőjét, a 14. század első felében élt Balázst források hiányában lehetetlen közvetlenül a korábban ismertetett Ráda várjobbágy utódaihoz kapcsolni.^[21]

A Rádayak rádai birtokállományáról a rendelkezésünkre álló korai források csak nagyon keveset árulnak el. Mivel nem rendelkezünk pontos adatokkal Ráda várjobbágy leszármazottjait illetően, így nem tudjuk meghatározni azt sem, hogy a 14. század közepén élt István kegyvesztettsége miatt mekkora földterület került ki a Rádai család István ágának kezéből. 1399-ből ismerünk egy Rádai Pál fia Jakab fia János lányát, Erzsébetet, akinek rádai örökölt birtokrészéről találunk információkat okiratokban, ő azonban teljes bizonyossággal nem kapcsolható össze a szintén a 13. század második felében élt Rádával.^[22] 1399-ben ugyanis Rádai Erzsébet 12 márkáért (48 aranyforintért) zálogba adta Herbordhazai Miklós fiának, Jánosnak a rádai plébánia hetedrészét, egy jobbágytelket, melyen saját maga lakik, valamint egy elhagyatott jobbágy *sessiot*, egy ekényi földet (~ 120–150 hold), negyven kaszás rétet (~20–40 hold) és ötven királyi mérték hossznyi földet.^[23] Az oklevél hátoldalán található 17. századi feljegyzés („*Zalogos lewel az Radaiake uolt attiank fia ezek az radaiak nekünk.*”) azonban bizonyítja, hogy ez az ág rokonságban állt a korábban már említett Rádai Jakabbal.^[24]

IV. 2 kép A Kovács Krisztián által közzétett, 13–15. századi Rádai-ágakat bemutató tábla^[25]

A fellelhető forrásokkal Rádai Mihályt és fiát, Damjánt sem tudjuk egyértelműen a fentebb említett Ráda leszármazottjaihoz kötni. Egy 1426-ban kelt oklevél szerint ugyanis egy Rádai Damján fiaival, Jánossal és Benedekkel rádai nemesi telkét, tizennégy királyi öl hossznyi földdel és minden tartozékával a *Wanon* élő Széki Bálintnak és fiainak elzálogosította negyven évre 100 aranyforintért cserébe.^[26] 1430-ban továbbá a Rádán lévő *curiájukat* és fele birtokukat is zálogba adták ötven évre negyven aranyforintért Szentfalvai Lászlónak és rokonainak.^[27] Ezt később Damján rokona, Rádai Balázs és gyermekei, Gergely és Mihály vették zálogba, s adták bérbe 1479-ben. Ezután, valószínűsíthetően az így szerzett pénzből, Erdélybe költöztek, s ezzel megalapították a família erdélyi ágát.^[28]

A ránk maradt dokumentumokból arra következtethetünk, hogy a 15. század végéig a Rádai család csak a rádai birtok felett rendelkezett, melyből azonban a különféle zálogosítások, illetve eladományozások miatt egyre nagyobb rész kerülhetett ki az irányításuk alól. Annyi bizonyos, hogy a 15. század második felében Rádai Balázs ága lett a família kezében megmaradt rádai birtokrész legfőbb – ha nem kizárólagos – tulajdonosa, amelynek egy részét később ideiglenesen elzálogosították.^[29]

Egyelőre nem ismerünk olyan iratot, amelyből részletesebben megismerhetnénk a Rádaiak birtokügyeit a 15–16. század fordulóján. A 17. század első felében élt Rádai I. András iratai között ugyan megtalálható egy jegyzet, amely 16. századi adatokat rögzít, ez azonban csupán a Rádai Bálint által Martonvásári Marton Jánosnak és fiainak 1522-ben eladott jószágokról szól.^[30] Így tehát a 16. század elején a következők voltak a Rádai család

birtokában: Solt vármegyében Kápolna, Csalka (ma: Csóka puszta), Jánoshalma, Daj *possessio*, Virágosberek, Galya, Katol (ma: Kátó puszta), Vidatelekek és Boltelke; Pest vármegyében Délegyháza és Peresrét.^[31] Valószínűsíthető, hogy a zálogösszegeket a família egyes tagjai további birtokok vásárlására fordították. A család a birtokügyleteinek, valamint kiváló házassági stratégiájának köszönhetően a 16. századra a kismemesség soraiból fokozatosan a közmemesség felsőbb rétegébe emelkedett.^[32]

IV. 1. térkép A Ráday család birtokai a 16. században^[33]

A Ráday család 16. századi birtokainak ismert (körrel jelzett), valamint feltételezett (négyzöggel jelzett) elhelyezkedése (Balla Antal által készített 1811-es térképrészlet).

A Ráday család fentebb említett felmenőinek házastársairól, s így házassági szokásaikról viszonylag kevés forrás maradt ránk. Ezekből azonban megtudhatjuk, hogy a 15. század második felétől a 16. század közepéig inkább keleti irányba, utána pedig észak felé terjeszkedtek.^[34] Az első feleség, akit név szerint is ismerünk, a 15. század második felében élt Rádai Balázs fiának, Gergelynek neje, Inárcsi Farkas Ilona,^[35] tehát a Rádával szomszédos Inárcs faluból származott. Ilona őseit, akik szintén a várjobbágyok alsó rétegéhez tartoztak, V. István – ekkor még *iunior* reként – 1263-ban a „tisztas jobbágyok” közé emelte, 1275-ben pedig IV. Lászlótól nemeslevelet, s Inárásra vonatkozóan adománylevelet kaptak.^[36] Az Inártsiakat egyébként szintén illették időnként a rádai előnévvel,^[37] amiből arra következtethetünk, hogy ők is rendelkeztek rádai birtokokkal. Így tehát a két család közvetlen kapcsolatban állhatott egymással már a nevezett frigy előtt is.^[38]

Rádai Gergely fiának, Bálintnak házassága szintén a család kapcsolatainak bővülését mutatja. Az ő felesége, az Inárcs keleti szomszédságában található Csévrről (ma: Csévharaszt) származó Csévi Balázs lánya, Margit volt.^[39] Balázs neve ugyan 1467-től több oklevélben is olvasható, családjáról azonban semmilyen más adattal nem szolgálnak ezek az okiratok.^[40] Feltételezhető viszont, hogy ők is várjobbágyokból lett kismemessi család voltak. Velük ellentétben a 16. század közepén élt Rádai Bálint fia, István már a szomszédos településről

választott magának feleséget, hiszen neje Újszászi Lőrinc lánya, Ilona volt, akinek első ismert őse egy 1400-as évek elején élt jász szálláskapitány volt. Ők Újszászon, illetve a szomszédos Szarvas faluban rendelkeztek birtokokkal.^[41]

Mindenképpen említést kell tennünk Rádai Bálint másik fiáról,^[42] Mátéről is, aki II. Lajos uralkodása alatt Dévény, míg I. Ferdinánd uralkodása alatt Babócsa várkapitánya volt,^[43] s aki utóbb alországbíró is lett.^[44] Máténak vitézsége, s egyéb érdemei miatt^[45] 1552. április 4-én I. Ferdinánd címerbővítési jogot adományozott. Az ősi Ráday címerhez – hasított pajzson vörös mezőben, zöld alapon egy balra fordult ágaskodó egyszarvú mellső lábaiban liliomot tart – hozzákapcsoltak egy új részt, melyen kék mezőben, zöld alapon egy hársfa törzse látható, amelynek egyetlen még zöldellő ágán egy felrepülni készülő ezüst galamb ül csőrében egy ágat tartva,^[46] fölötte a jobb sarokban egy negyedhold, míg a bal sarokban egy csillag látható. Az egyesített címer alatt e hexameteres felirat található: „*Prisca haec Rgáda tenet*” – az egyszarvú alatt, „*nova dat rex arma fideli*” – a hársfa alatt.^[47] Feltételezhetően az így létrejövő új címer szolgáltatta a bizonyítékot, amely miatt a Rádayak családi hagyománya a Ratold nemzetségtől származtatta magát.

Arról nem maradt fent pontos adat, hogy a Rádayak mikor hagyták el az oszmán hódítás miatt ősi birtokukat. Az 1546-os, első török összeírásban Ráda nem szerepel. Ebből arra következtethetünk, hogy már ekkor teljesen elhagyott volt. Ráda *preadium* először 1559-ben került be a török defterek nyilvántartásába, s a következőt írták róla: „elhagyott és senki birtokában nem lévén”. Ezzel magyarázható, hogy a fentebb említett Rádai István fia, I. Gáspár, az oszmánok elől északra húzódva, Heves vármegyében telepedett le. Itt ismerkedhetett meg későbbi feleségével, Bay Ignác lányával, Klárával.^[48]

Ez a házasság nagy mértékben befolyásolta a Ráday család birtokainak földrajzi elhelyezkedését is. A Bay Klárával kötött frigynek köszönhetően ugyanis a nógrádi, Ipoly menti területekre is kiterjesztették befolyásukat.^[49] Ez a térség egészen a 18. század közepéig meghatározó jelentőségű volt a família számára, bár a nógrádi birtokokból származó javakat I. Gáspár már nem élvezhette sokáig, mivel 1596-ban „néhai”-ként említik a források. Utódai nem mellékesen Heves vármegyéből Nógrádba helyezték át a székhelyüket.^[50]

1596-ban I. Rudolf Ráday I. Gáspár fiainak, Istvánnak, Jánosnak, I. Andrásnak és Sándornak adományozta a ludányi ősi birtokrész egészét, az ottani, valamint a szomszédos halászi nemesi *curiával*, illetve Luczin (ma: Lucfalva) *deserta possessio* felével együtt.^[51] Közülük I. András volt az, aki a Ráday nevet tovább vitte, s megteremtette a családi vagyon alapját azzal, hogy újabb területeket csatolt a már meglévő birtokállományhoz.^[52] A Rádayak korabeli

társadalmi megbecsülését mutatja egyébként, hogy Ráday I. András többször viselt megyei – leginkább alispáni és esküdt ülnöki – tisztségeket.^[53]

A Ráday család gazdasági létalapját biztosító birtokállományt főként a Nógrád, valamint Pest-Pilis-Solt vármegyei földterületekből tevődött össze, melyek közül sok térség generációkon keresztül a família tulajdonában volt. Sok 17. században szerzett birtoktest irányítását még a 19. században is kezükben tartották. András birtokszerzéseiről viszonylag sok korabeli forrással rendelkezünk, így könnyen rekonstruálni tudjuk birtokait.^[54] 1616-ban, az apai örökség mellett a kezében tartotta a Pest vármegyei Félegyháza, Iklad, Györgye (ma: Tápiógyörgye), Szele (ma: Tápiószele) *praedium*okat. 1626-ban megszerezte továbbá a Nógrád vármegyei Csécse és a Heves vármegyei Apc, Nagyréde, Csány, Méra (ma: Tarnaméra) *possessió*kat és Fogacs *praedium*ot. 1627-ben birtokában volt – a már említetteken túl – a Pest vármegyei Ráda, Csév (ma: Csévharaszt), Vasad, Nyáregyháza, Tete (ma: Tetepuszta), Leb, valamint a Solt megyei Karnicza, Szentdemeter, Berencske, Cebe, és Harka *praedium*ok, 1628-ban kapott egy lakott jobbágytelket Szurdokpüspökiben, valamint Galábocs (ma: Glabušovce, Szlovákia) egyik birtokosa lett, az 1630–1640-es években pedig Gömör és Hont vármegyei területeket is szerzett.^[55]

I. András 1655-ös halála után, az első feleségétől, Madách Zsófiától született gyerekei, II. András, II. Gáspár és Ilona, illetve második neje, Libercsey Erzsébet lettek az örökösei. 1656. február 7-én, a szécsényi *praesidium*ban került sor a hagyaték elosztására. Az osztálylevélből megtudhatjuk, hogy a Rádayak birtokállománya a 17. század közepén észak-déli kiterjedést mutatott, s elsősorban Nógrád és Heves vármegyéknek az Ipoly és a Zagyva folyók menti, valamint Pest-Pilis-Solt vármegyei területeken húzódott.^[56] 1662-ben Ráday II. András is elhunyt, így az ő örökségéül szolgáló birtokrészek két testvére kezébe kerültek.^[57]

IV. 2. térkép Ráday birtokok a 17. század közepén^[58]

1. Zólyom 2. Alsónyék 3. Csehi 4. Galábocs 5. [Ipoly]Vece 6. Szécsény 7. Halászi 8. Alsóludány 9. Felsőludány 10. Herencsény 11. Lucin 12. Csécse 13. Szurdokpüspöki 14. Apc 15. Nagyréde 16. Bay puszta 17. Iklad 18. Básztil/Vasztıl 19. Szent László 20. Sár/Szaár 21. Alsó-, Felső Tabajd 22. Fogacs puszta 23. Ráda 24. Leb 25. Farkasd 26. Tete 27. [Tápió]Györgye 28. [Új]Hartyán 29. Csév 30. Nyáregyháza 31. Félegyháza 32. [Duna]Haraszti 33. Baracs 34. Kisharta 35. Harka 36. Vasad

Ráday I. András másik fia, II. Gáspár apjához hasonlóan politikai és katonai nevelést egyaránt kapott. Kapcsolatainak köszönhetően viszonylag fiatalon nagy tekintélyre tett szert, hiszen Nógrád vármegye nemessége a IV. Ferdinándot koronázó országgyűlésre őt küldte követül.^[59] Emellett rövidebb időre többször is vállalt ugyan alispáni és megyei pénztárnoki címet is, mégis leginkább birtokai gazdálkodásával foglalkozott.^[60] Libercsey Mihály lányával, Rozinával kötött házasságából született az a Ráday I. Pál,^[61] aki később neves magyar költő, híres diplomata, II. Rákóczi Ferenc titkára, s a Kancellária igazgatója volt.^[62]

Néhány mondatban még mindenképpen érdemes kitérnünk arra, hogy bár a família a református egyház számára meghatározó jelentőségű volt a 18. századtól, protestáns gyökereiről szinte semmit nem tudunk. Ugyanis sem írásos formában, sem a családi hagyományból nem maradt fenn még közvetett forrás sem. Ha azonban megvizsgáljuk I. István utódainak párválasztásait, megfigyelhetjük, hogy a 17. századtól kezdve kivétel nélkül mind evangélikus felekezethez tartozó, köznemesi családokból származó nőket vettek feleségül. A Rádayak Nógrád vármegyei megjelenésük után a megye jelentősebb famíliáival igyekeztek kapcsolatba kerülni. Itt még a 17. század elején is evangélikus vallású volt a nemesség egésze, így – az ekkor egyébként már – református Rádayak feleségei továbbra is lutheránus vallásúak voltak. Megfigyelhető tehát, hogy a család házassági stratégiája a

birtokstruktúra változása mellett, a família vallásos irányultságát is jelentősen meghatározta.^[63]

Bibliográfia

Levéltári Források

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (=DERL, Budapest)

A Ráday család levéltára 1204-1936. DERL C/64.

DERL C/64-2c 62/12 – „Ráday Jozsag Pesth és Solth vár[me]gyékben a kikeresésre”.

Feldolgozások

Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437.* (Pest Megye Multjából 5.), Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1982.

Bártfai Szabó László: *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig,* Budapest, A Vallás- és Közoktatási Minisztérium támogatásával kiadja a Szerző, 1938.

Benda Kálmán (szerk.): *Ráday Pál iratai I. 1703–1706,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.

Benkó Imre: *Az Inárcsi Farkas család története,* Nagykőrös, 1903.

Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok I. 1589–1660,* (Pest Megyei Levéltári Füzetek 27.), Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1998.

Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában,* 3. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1897.

Csapó Csaba: *Életrajz és mentalitás: Ráday Gedeon elfelejtett élete,* *Aetas.* XVII. évf. 2002/2–3., 55–83.

Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig,* 3/1. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1901.

Kazinczy Ferenc: A Rádayak. *Felső Magyar-Országi Minerva* 3. 1827/6. 1225–1233.

Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. 9. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1915.

Kovács Krisztián: „Most Ludány veve által bennünket...” A Ráday család Alsó Ludányi históriája. in Szirácsik Éva (szerk.): *Neograd 2012. A Dornay Béla Múzeum Évkönyve XXXVI.*, Salgótarján, Dornay Béla Múzeum, 2013, 121–139.

Kovács Krisztián: A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század), in Balogh Zoltán (szerk.): *Neograd 2017. A Dornay Béla Múzeum Évkönyve XL. – Tanulmányok a 70 éves Praznovszky Mihály tiszteletére*, Salgótarján, Dornay Béla Múzeum 2017, 36–55.

Kovács Krisztián: A politikán és az irodalmon túl – A Ráday-család birtokigazgatása I. Pál és I. Gedeon idején, in Lator László (szerk.): *Sorsok és missziók a politikai változások tükrében*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2018, 9–30.

Ladányi Sándor: *Ráday Pál vallásügyi tevékenysége a szatmári béke után*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának Egyháztörténeti Intézete. 1997.

Nagy Iván: *Magyarország családi czimerekkal és nemzékrendi táblákkal*. IX. kötet, Pest, Kiadja Ráth Mór, 1862.

Négyesy László: *Rádai Ráday Pál munkái*, Budapest, Franklin Társulat, 1889.

Rácz Viktor: Adatok a rádai Rádai[!] család történetéhez, *Genealógiai Füzetek*, I. évf., 1903/1. 23–24.

Szabó András Péter (összeáll.): A szécsényi seregszék jegyzőkönyve (1651–1661) *Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból* 59. Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2010.

Vajay Szabolcs: A könyvtáradományozó Ráday Gedeon, *Levéltári Közlemények* LXIII. évf., 1992/1–2. 193–213.

Wertner Mór, dr.: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. I–Z.*, Temesvár, 1892.

Hivatkozások

1. Négyesy László: *Rádai Ráday Pál munkái*, Budapest, Franklin Társulat, 1889, 7. ↑
2. Vajay Szabolcs: A könyvtáradományozó Ráday Gedeon. *Levéltári Közlemények* LXIII. évf., 1992/1-2, 193. ↑
3. Ladányi Sándor: *Ráday Pál vallásügyi tevékenysége a szatmári béke után*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának Egyháztörténeti Intézete, 1997, 11. ↑
4. Vö. Kempelen Béla: Magyar nemes családok. 9. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata. 1915, 18-19.; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 9. köt., Pest, Kiadja Ráth Mór, 1862, 548-554.; Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*; Rácz Viktor: Adatok a rádai Rádai[!] család történetéhez. *Genealógiai Füzetek*, I. évf., 1903/1, 23-24.; Wertner Mór, dr.: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. I-Z*. Temesvár, 1892, 303-304. ↑
5. Kovács Krisztián: A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13-17. század), in Balogh Zoltán (szerk.): *Neograd 2017. A Dornay Béla Múzeum Évkönyve XL. – Tanulmányok a 70 éves Praznovszky Mihály tiszteletére*, Salótarján, Dornay Béla Múzeum, 2017, 36. ↑
6. Ladányi: *Ráday Pál vallásügyi tevékenysége a szatmári béke után*, 11. ↑
7. Vö. Kazinczy Ferenc: A Rádayak. *Felső Magyar-Országi Minerva* 3. 1827/6, 1225-1233. ↑
8. Ladányi: *Ráday Pál vallásügyi tevékenysége a szatmári béke után*, 11. ↑
9. A nemzetség neve több változatban is fennmaradt. Vö. Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, 3/1. köt., Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1901, 20.; Kempelen: *Magyar nemes családok*, 9. köt., 18.; Kovács: A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13-17. század), 37.; Ladányi: *Ráday Pál vallásügyi tevékenysége a szatmári béke után*, 11.; Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 9. köt., 548.; Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*, 7.; Wertner: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. I-Z*, 303. ↑
10. A családi hagyomány szerint először egy 1348-as, Dobos helység iktatásáról szóló oklevélben szerepelt a Ráday név. Két személy is meg van benne nevezve, *Jacobus*, és fia, *Blasius de Rada*, s itt van hozzátéve: *de genere Ratoldi*. Ezt az adatot vette alapul az a hagyomány, amely a Rádayakat a Rátold nemzetséghez kapcsolja. A 12. századtól e nemzetség nem mellékesen az egyike volt a Magyar Királyság kiemelkedő nemzetségeinek. Két Rátoldot emeltek ki belőle, az egyik a családalapító, akit Turóci János és Kézai Simon is megemlégett műveikben: *Post hos intrant Oliverius et Retoldus tempore regis Kolomanni, de regno Apulorum, de Caserta ortum habentes*; a másik Rátold, a 12. század végén Fejérvőnek és Bárkánynak (ma: Nagybárkány) földesura, s III. Béla hadvezére volt. (Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*, 8.) ↑

11. Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 9. köt., 548–549. ↑
12. Vö. Karácsonyi: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, 3/1. köt., 20.; Wertner: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. I-Z*, 303.; Vajay: *A könyvtáradoományozó Ráday Gedeon*, 195. ↑
13. Az egyik ok, amiért megkérdőjelezi a Rádayak Ratold nemzetségből való származását, hogy bár e nemről aránylag sok oklevél maradt fenn, egyáltalán nem említik meg bennük őket. A másik ok, hogy szerinte a kérdéses eredet nem állja ki a heraldika próbáját, vagyis, a família címere nem illik bele a többi, Ratold nemzetséghez tartozó családok címerének sorába. E nemzetség címere, mely a bécsi képes krónikában is szerepel, vörös mezőben egy arany hársfalevél, amely megtalálható a nemzetség családjainak címerében. Az Ilsvai (vagy Jolsvai) családé egy koronás falevél. A Kazaiak címere, melyet a báró Radvánszky Béla birtokában lévő, 1380-ból származó pecsétről ismerünk –, szintén a Ratold nemzetségből származó családok közös címere, vagyis egy hárslevél. A Lorántffyak címere egy gyökér nélküli törzsből kihajtó kétágú hárslevél. A Pásztói família 1395-ös címerében ugyancsak egy hársfalevelet találunk. Ettől az egyhangú heraldikai hagyománytól viszont a Rádayak korai címere eltér, azon ugyanis vörös udvarban zöld pázsiton befele fordulva fehér egyszarvú ágaskodik, mellső lábaival liliomágot tartva. A későbbi, 1552. utáni címer tartalmazza a hársmotívumot, ez azonban nem öröklött, csupán kapott dísz, s az eredeti címerben nyoma sincs. Négyesy tehát úgy véli, hogy a családi címer egyértelműen cáfolja a Rádayak Ratold nemzetséggel való rokonságát. A „de genere” kifejezés ráadásul egy olyan korszakból származó oklevélben található, amikor egyébként is nagy divat volt hangoztatni ősökig vezetni a családfákat. (Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*, 8–10.) ↑
14. Vajay: *A könyvtáradoományozó Ráday Gedeon*, 195. ↑
15. Uo., 195–196. ↑
16. Uo., 196. ↑
17. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 37–38. ↑
18. Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437. (Pest Megye Multjából 5.)*, Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1982.; Bártfai Szabó László: *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig*, Budapest, A Vallás- és Közoktatási Minisztérium támogatásával kiadja a Szerző, 1938, 50. (265. sz.) ↑
19. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 38. ↑
20. Az oklevél Bessenyei Tamás fia, Egyed, Dobos-i Lőrinc fiától, Mihálytól vásárolt, Pest vármegyei Wayn birtokba való beiktatásáról szól. (Bakács: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437*, 237. (838. sz.); ld. még Bártfai Szabó: *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig*, 82. (390. sz.) ↑

21. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerezés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 38. ↑
22. Uo., 38–39. ↑
23. Bakács: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437*, 311. (1132. sz.) ↑
24. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerezés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 39. ↑
25. Uo., 39. ↑
26. Bakács: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437*, 389–390. (1453. sz.)
↑
27. Uo., 402. (1507. sz.) ↑
28. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerezés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 39–40. ↑
29. Uo., 40–41. ↑
30. DERL C/64-2c 62/12 – „Ráday Jozsag Pesth és Solth vár[me]gyékben a kikeresésre”. ↑
31. Kápolna: Kiskunlacházától keletre fekvő vidéken lehetett. (Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1897, 334.) Csalka: egykor Fejér vármegyében lévő puszta, szintén Kiskunlacháza mellett feküdt. (Csánki: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., 333.) Jánoshalma: Kápolnához tartozott. (Csánki: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., 333.) Daj possessio: Lacházától északra terült el. (Csánki: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., 324.) Virágosberek: azonosítatlan. Galya: Galya puszta Lacháza mellett feküdt. (Csánki: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., 329.) Katol: Kápolnához tartozott. (Csánki: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., 334.) Vidatelek: Kápoltnához tartozó puszta volt Fejér vármegyében. (Csánki: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, III. köt., 357.) Boltelke: azonosítatlan. ↑
32. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerezés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 41. ↑
33. Uo., 41. ↑
34. Uo., 42. ↑
35. Rácz: *Adatok a rádai Rádai[!] család történetéhez*, 23. ↑
36. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerezés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 42. ↑
37. Benkó Imre: *Az Inárcsi Farkas család története*. Nagykőrös, 1903. 4. ↑
38. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerezés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 42. ↑
39. Vajay: *A könyvtáradományozó Ráday Gedeon*, 197. ↑

40. Bártfai Szabó: *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig*, 247. (942. sz.); (961. sz.); (1047. sz.). ↑
41. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 42–43. ↑
42. Vajay: *A könyvtáradományozó Ráday Gedeon*, 197. ↑
43. Csapó Csaba: Életrajz és mentalitás: Ráday Gedeon elfelejtett élete, *Aetas*. XVII. évf., 2002/2–3, 56. ↑
44. Nagy: *Magyarország családi címerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 9. köt., 549. ↑
45. A források eltérnek abban, hogy pontosan mi miatt adományozta I. Ferdinánd Rádai Máténak a címerbővítést. Kármán András szerint I. Szülejmán bécsi ostroma miatt, Intze István, Ráday Eszter halotti szónoka szerint Babócsa védelméért és más érdemei jutalmául kapta. (Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*, 10–11.) ↑
46. Wertner: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. I–Z*, 303. ↑
47. Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*, 11. ↑
48. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 45. ↑
49. Kovács Krisztián: A politikán és az irodalmon túl – A Ráday-család birtokigazgatása I. Pál és I. Gedeon idején, in Lator László (szerk.): *Sorsok és missziók a politikai változások tükrében*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2018, 10–11. ↑
50. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 45–46. ↑
51. Kovács Krisztián: „Most Ludány veve által bennünket...” A Ráday család Alsó Ludányi históriája, in Szirácsik Éva (szerk.): *Neograd 2012. A Dornyay Béla Múzeum Évkönyve XXXVI.*, Salgótarján, Dornyay Béla Múzeum, 2013, 127. ↑
52. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 46. ↑
53. Vö. Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok I. 1589–1660, *Pest Megyei Levéltári Füzetek 27.*, Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1998.; Szabó András Péter (összeáll.): A szécsényi seregszék jegyzőkönyve (1656–1661) *Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 59.*, Salgótarján, Nógrádi Megyei Levéltár, 2010, 385. ↑
54. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 48. ↑
55. Kovács: *A politikán és az irodalmon túl – A Ráday-család birtokigazgatása I. Pál és I. Gedeon idején*, 11. ↑
56. Uo., 11–12. ↑
57. Kovács: „Most Ludány veve által bennünket...” A Ráday család Alsó Ludányi históriája, 130. ↑

58. Kovács: *A politikán és az irodalmon túl – A Ráday-család birtokigazgatása I. Pál és I. Gedeon idején*, 12. ↑
59. Ladányi: *Ráday Pál vallásügyi tevékenysége a szatmári béke után*, 12. ↑
60. Benda Kálmán (szerk.): *Ráday Pál iratai I. 1703–1706*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955, 5. ↑
61. Vajay: *A könyvtáradományozó Ráday Gedeon*, 200. ↑
62. Négyesy: *Rádai Ráday Pál munkái*, 12. ↑
63. Kovács: *A felemelkedés útján – Birtokszerzés, házassági stratégia és reformáció a Ráday család korai történetében (13–17. század)*, 43; 47. ↑